

BRACELETS AND RINGS OF THE METAL AGE ON THE TERRITORY OF ROMANIA

Ioana-Iulia Olaru

Assoc. Prof., PhD., Faculty of Visual Arts and Design, „G. Enescu” National University of Arts, Iași

Abstract: The present paper will refer to an aspect of processing metals on the territory of Romania, in Bronze Age and Iron Age (the second age having been studied up to the moment when Prehistory ended: 1st century B.C., being continued by Antiquity). Unfortunately, few pieces were found in settlements and in necropoleis, so it is difficult to attribute the artifacts of the Metal Age to one or other of the existing cultures, though the region where they were produced can be mentioned. Consequently, their study can lead to another classification than the chronological one, and that is of the field of ornamental arts in metal.

In this case, we will focus only on two ornaments objects, those that embellish the hand and fingers: bracelets and rings, which help us create a vivid picture of this important artistic field of the Metal Age on the territory of our country, these joining other important types of jewels: necklaces, pendants, fibulae, phaleras.

Keywords: *au repoussé, tectonic, volute, umbo, protoma*

Alcătuită din Epoca bronzului și Epoca fierului, întreaga Epocă a metalelor este perioada în care apar primele semne ale unei revoluții statale-urbane, iar uneltele din piatră sunt înlocuite cu cele din metal (proces început încă de la sfârșitul Eneoliticului). Încă înainte de Epoca mijlocie a bronzului, spațiul carpato-dunărean a devenit unul dintre centrele metalurgice importante ale Europei.

În Epoca bronzului¹, metalurgia acestui metal, pătrunsă pe teritoriul României, se dezvoltă treptat. Înlocuind uneltele și armele din aramă, cele din bronz, mult mai rezistente și mai fluide, vor marca saltul calitativ în domeniul productivității muncii. Se va extinde și prelucrarea obiectelor din aur și din argint, care reflectă statutul social al indivizilor și complexitatea societății căreia aparțin. Ca tehnică, decorația obiectelor din bronz era realizată prin gravare; *au repoussé*-ul fiind indicat doar foilor subțiri din metal – el va fi aplicat așadar obiectelor din aur (unde gravarea este mai rară). Ca aspect, predomină tot geometria, ca și în ceramică, motivele fiind unghiulare (zig-zag-uri, triunghiuri, romburi) sau curbe (cercuri, spirale). Iar elementele figurative sunt foarte rare. De asemenea, concepția tectonică a amplasării ornamentației există și în cazul obiectelor din metal.

Începutul metalurgiei bronzului, pătrunsă prin fenomenul de aculturație, marchează o schimbare din toate punctele de vedere a societății față de perioada eneolitică. Fenomenul se manifestă începând cu imitarea în aramă a formelor tipice artei bronzului. Oricum, exact procesul de trecere de la metalurgia aramei la cea a bronzului este dificil de reconstituit.

¹ Cele mai înalte datări: 3 500, dar pentru teritoriul României: 2 500/2 000/1 800 – 1 200/1 150/1 000/850/700 î.Hr. Cf. Marija Gimbutas, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, București, Ed. Meridiane, 1989, p.140; Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981, p.24-25; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, Ed. Albatros, 1971, p.30; R. F., in Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p.69, s.v. *bronzului, epoca*; Ion Miclea, *Dobrogea*, București, Ed. Sport-Turism, 1978, p.24; Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974, p.273

Artefactele din bronz sunt rare, imitații locale ale obiectelor aduse din lumea sudică. Dar chiar înainte de răspândirea metalurgiei bronzului, în atelierele găsite în Transilvania se prelucra (prin ciocănire deocamdată) cuprul, aurul și argintul. Deși săracă în descoperiri, metalurgia perioadei timpurii a adus acest aliaj – bronzul – cu o duritate sporită față de cea a aramei, precum și diversificarea formelor.

Treptat, producția bronzului a căpătat caracter de masă. În epoca mijlocie, întâlnim o dezvoltată metalurgie a bronzului, dar se realizează și obiecte din aur și din argint, pentru aristocrație. Transilvania devine un centru european important al metalurgiei bronzului. Depozitele de bronz și tezaurile de piese de aur, precum și descoperirile izolate sunt tot mai frecvente.

Metalurgia bronzului evoluează și se perfecționează în perioada târzie a Bronzului: tipologic, dar și tehnic, tehnica dominantă fiind acum turnarea; rețelele de difuzare a bronzului polarizează în jurul marelui centru din Carpații Apuseni și nordici, cuprinzând tot teritoriul actual al României. Se dezvoltă și metalurgia metalelor prețioase.

Treptat, metalurgia fierului ia locul celei a bronzului, se generalizează, imitând la început formele pieselor din bronz, apoi inventând forme proprii. În Epoca fierului² se distinge producția de piese de podoabă din argint, obiecte tipice artei metalurgice.

Metalurgia fierului se generalizează în a doua perioadă a Epocii fierului³, Latène⁴; se dezvoltă noua tehnică a prelucrării fierului prin tratamentul termic al metalului. În afara pieselor comune, deosebite sunt piesele de lux din Mormântul princiar de la Agighiol. În perioada Latène, obiectele din aur sunt însă puține, comparativ cu cele din Epoca bronzului și din Hallstatt. Existența unei arte a argintului însă este dovedită.

Tehnic, obiectele din metal erau realizate în special prin turnare în tipare, și doar arareori prin ciocănire, în timp ce tehnica decorării lor era de cele mai multe ori gravarea (pentru obiectele din bronz) și tehnica *au repoussé* (pentru cele din foaie de aur).

De asemenea, în general, în decorul întrebuițat trebuie remarcată aceeași esență geometric-spiralică existentă și în cazul Artei ceramicii: cu traseu mai ales unghiular dar și curb, la care se adaugă foarte rarele elemente figurative (zoomorfe și antropomorfe), precum și aceeași concepție tectonică, legată de forma suprafețelor decorate.

În ceea ce privește capitoulul PODOABELOR, o mențiune ar trebui făcută în legătură cu semnalarea acestora încă înainte de Epoca metalelor. În Eneolitic (Neoliticul târziu), se făcuseră pași înainte în folosirea aramei – fapt vizibil și în ceea ce privește formele (topoare-dălți, precum și forma inițială a toporului-ciocan, cu brațele dispuse cruciș și cu gaură transversală pentru mâner)⁵, cât și în tehnica de turnare (în tipare simple sau bivalve)⁶, ceea ce a dus și la sporirea dimensiunilor. Se folosesc și obiecte din bronz (obținut prin metoda veche a aliajului de aramă și arseniu). La început, s-au produs unelte: topoare, securi și alte piese diverse provenite din descoperiri izolate și din depozite și mai rar din așezări și morminte; spre sfârșitul Eneoliticului, producția obiectelor din aramă a scăzut (în culturile Cucuteni A-B,

² Cca 1 150/1 000 – 50/70 î.Hr.: data constituirii Statului dac. Cf. Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.25; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.30; Vasile Pîrvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1982, p.174; H. D., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, s.v. *fierului, epoca*

³ 450 (pt. zonele din sud)/300 î.Hr. (pt. zonele din nord) – 106-271 d.Hr. Cf. H. D., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.155, s.v. *fierului, epoca*

⁴ Denumită după *oppidum*-ul și locul de cult al celților helveți de lângă La Tène, de pe malul lacului Neuchatel, Elveția, în cadrul clasificării Epocii fierului din 1874 a lui Hildebrand. Cf. A. Vulpe, M. Petrescu-Dîmbovița, A. Lászlo, Cap.III. *Epoca metalelor*, in Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe(coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.289

⁵ N. Ursulescu, M. Petrescu-Dîmbovița, D. Monah, Cap.II. *Neo-eneoliticul*, in Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe(coord.), *op. cit.*, p.146

⁶ *Ibidem*

Sălcuța târzie, Cernavoda I⁷). Apar și primele podoabe din aur (în culturile Gumelnița, Cucuteni, Bodrogkeresztúr)⁸, fapt ce dovedește evoluția metalurgiei și relevă începutul ierarhizării unei societăți guvernate de elite.

Aparținând culturii Cucuteni, printre alte podoabe, brățări spiralate din aramă au fost găsite la Ariușd și Hăbășești (cea de la Ariușd avînd 24,5cm lungime)⁹, ori o pereche de brățări de la Piatra Neamț, cu capetele petrecute¹⁰.

De altfel, **BRĂȚĂRILE** sunt unele dintre cele mai frecvente piese de podoabă ale perioadei acestea a Epocii metalelor de pînă în sec. I î.Hr. O formă comună a acestora este cea circulară, cu capete libere sau sudate, cu bara în secțiune rombică, din aur (Firiteaz), cu decor gravat pe fața exterioară (ca cele din depozitul de la Partoș, jud. Alba)¹¹. Brățările în forma benzilor înguste sunt decorate cu creste paralele, ca cea de la Dragomirești, sau sunt gravate cu motive strict geometrice, unghiulare și mai rar curbe (niciodată spirale), unele cu succesiuni de ghirlande pe margini (și fără decor pe mijloc) (Șpálnaca), altele cu două șiruri de triunghiuri hașurate pe margini; cele mai multe au secțiuni în compartimente verticale mai mari alternînd cu altele mai mici, ce au în interior gravate triunghiuri hașurate, ramuri de brad, X-uri; sau întîlnim motive ovale înconjurate de un șir de puncte interior și unul exterior. Mai complicat este decorul de pe brățările din depozitul de la Vadul Izei: în compartimentele mari au o succesiune de triunghiuri hașurate, cu puncte în vîrfuri, pe laturile unei benzi înguste cu un șir de puncte¹². Decor în compartimente are și brățara din bronz de la Vinga (jud. Arad), în bară cu secțiune rotundă, cu capete subțiate și apropiate. Acesta (decorul) este constituit din linii incizate fin, organizate în 5 benzi care secționează brățara în 4 compartimente, pe fiecare încrucișîndu-se două linii în X, triunghiurile rezultate fiind acoperite cu linii oblice și chiar în zig-zag¹³. De asemenea, pe brățări de la Șpálnaca – masive, de formă ovală, îngroșate la mijloc, cu secțiune rotundă sau semirobundă, capete subțiate și deschise –, benzi în unghi închid în ele romburi cu cerculețe concentrice în interiorul unora dintre ele. Brățara masivă de la Deapoli are compartimente decorate cu triunghiuri hașurate și cu succesiuni verticale de linii în unghi, în două compartimente fiind gravate romburi concentrice, cu cerculețe concentrice la mijloc. Două panouri dreptunghiulare gravate pe o frumoasă și fin decorată brățară de la Berzasca (jud. Caraș-Severin) sunt separate printr-o zonă de hașururi și fascicule și sunt împărțite prin benzi de linii și printr-un șir de împunsături în mai multe romburi, ale căror vîrfuri sunt marcate de rozete compuse din 3 cercuri concentrice profilate¹⁴.

Un alt tip de brățări sunt cele în care o foaie lată din bronz se răsucea în jurul antebrațului (terminate, unele, la capete printr-o spirală). Decorul constă într-o creastă reliefată. Brățările din depozitul de la Pecica sunt gravate cu șiruri de ghirlande, cerculețe concentrice, șiruri de puncte¹⁵.

Brățări din bară torsionată au fost găsite de asemenea, precum cea de la Telița „Celic Dere” (jud. Tulcea)¹⁶.

⁷ *Ibidem*

⁸ *Ibidem*, p.147

⁹ Manuela Wullschleger (ed.), *L'art néolithique en Roumanie*, Napoli, Arte'm, 2008, p.221

¹⁰ *Ibidem*, p.188

¹¹ Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.119

¹² Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.383

¹³ Augustin Mureșan, *O brățară de bronz descoperită la Vinga, județul Arad*, in *Ziridava*, XXIII, Arad, 2002, p.53-56

¹⁴ Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.118

¹⁵ Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.383

¹⁶ Gabriel Jugănar (coord. catalog), *Aspecte privind prelucrarea și circulația metalelor în Dobrogea din Preistorie până în Evul mediu*, Tulcea, Biblioteca Istro-Pontică, 2005, p.37

Brățările masive din bronz cu ambele capete răsucite în câte două spirale apar încă din Epoca bronzului mijlociu. Cele din tezaurul de la Sacoșu Mare (jud. Timiș) (terminate în dublă volută sau, asimetric, cu un capăt terminat într-o singură volută, iar celălalt, în dublă volută) sunt realizate din bară patrulateră de aur, gravată cu decor linear (zig-zag-uri care realizează succesiuni de romburi cu puncte și linii în interior)¹⁷, care spre capete se subțiază și devine cilindrică, volutele producând și un mic relief central (umbo)¹⁸.

Se găsesc și brățări în formă de spirală. Una mare de la Ghilad (jud. Timiș) descrește în grosime la unul dintre capete, acestea, capetele terminându-se în volute¹⁹. Și în Dobrogea au fost găsite brățări spirale, de exemplu cea aparținând geților, cu 3 spire și capetele teșite și terminate în protomă de șarpe (Enisala, jud. Tulcea)²⁰.

În formă de spirală, brățara poate constitui și apărătoare a antebrăzului, atunci când lungimea ei este mare (ca în cazul celei găsite la Maglavit, jud. Dolj)²¹.

Din aur, brățările pot fi simple, din fir gros sau mai ales din bară cu secțiune cvadriangulară cu capetele apropiate sau petrecute (de exemplu, brățările din tezaurul de la Ostrovu Mare), decorul fiind în formă de creștături sau de liniuțe gravate. Reprezentative sunt cele cu capetele terminate cu câte o semilună mare și lată (Biia, Pipea, Transilvania), care au decorul – pe corp și pe semilune – geometric, unghiular și spiralic. Cea de la Biia are – pe lângă decor cu linii, cercuri, puncte, linii vălurite sau în zig-zag, *valuri ce se sparg* – și 3 butonași din aur sudați după turnare; cea de la Pipea este ornamentată asemănător: bandă ondulată; iar cea din Transilvania are o bandă cu laturile formate din succesiuni de arcuri, iar pe semilune sunt ghirlande cu cerculețe la vîrfuri. O brățară de la Boarta, tot cu capetele în semilună, lucrată într-o foaie lată, este decorată cu caneluri orizontale și cu șiruri de puncte gravate²². Capetele răsfrînte au dimensiuni mai mici decît alte brățări de acest tip²³. Decor gravat fin, cu striuri orizontale și benzi striate în zig-zag, găsim pe un fragment de brățară descoperit în jud. Hunedoara, a cărui simplitate este tipică pentru sfîrșitul Epocii bronzului²⁴.

Există și brățări din aur cu capete terminate în protome de animale. Unul dintre capetele brățării găsite la Apold se termina probabil într-o protomă de bovină, iar celălalt, într-o protomă de berbec; brățara de la Vad se termină în protome de cal; brățările descoperite la Tîrgu Mureș și într-un loc neidentificat din Transilvania au capetele terminate în protome de taur și un decor din șiruri de perle în relief, una cu fața interioară cu o succesiune de meandre gravate, care se pare, după unele informații, că erau și încrustate cu argint.

Brățările cu capetele răsucite în formă de spirală simplă sau dublă, ca cele din tezaurul de aur de la Firighiaz (Firiteaz) (jud. Arad), reprezintă artă prin forma lor, la care se adaugă uneori și decor cu creștături verticale sau gravat cu succesiuni de puncte, linii în zig-zag despărțite de linii verticale însoțite de puncte. O variantă – a celor cu câte o spirală la fiecare capăt – are corpul format dintr-o foaie lată, cu capete semilunare, cu nervuri în relief și uneori cu șiruri de perle (Acîș, Perecei, Săcuieni). Brățările din foaie lată de la Oradea au nervuri longitudinale și decor gravat, în forma unor zig-zag-uri punctate, triunghiuri hașurate, liniuțe.

Brățările-manșon din tezaurul de la Turnu-Măgurele sunt decorate pe mijloc cu brîuri-nervuri orizontale, iar cilindrul mic are și zig-zag-uri gravate. Două brățări-manșon cilindrice

¹⁷ ROM, in Rodica Oanță-Marghitu, *Aurul și argintul antic al României*, catalog de expoziție, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Conphys, 2014, p.223

¹⁸ Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.118-119

¹⁹ *Ibidem*, p.118

²⁰ Gabriel Jugănar, *op. cit.*, p.39

²¹ Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.118

²² Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.409

²³ LC, EOT, in Rodica Oanță-Marghitu, *op. cit.*, p.229

²⁴ Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.118

compun și grupul al doilea (în afara celui alcătuit din două inele spirale) al tezaurul dintr-un loc necunoscut din România, nesudate, cu marginile perlate²⁵.

INELELE de tip Brăduț (cu corp subțire, cu secțiuni circulare și capete petrecute și ascuțite²⁶) au corpul decorat cu creste fine, verticale sau în unghiuri.

Dintr-un loc necunoscut de pe teritoriul țării noastre provine un tezaur (poate erau de fapt două tezaure diferite?) din care un grup este format din două inele spiralice din bară convexă de aur²⁷.

De menționat (deși nu sunt podoabe pentru mână și degete) – INELELE DE BUCLĂ (specifice Bronzului mijlociu și târziu, dar datînd chiar dinaintea începutului Epocii bronzului) (apărute inițial în Asia Anterioară) sunt și din bronz și din aur, cu decor gravat și împuns *au repoussé*: creste în relief, zig-zag-uri, grupe de linii gravate (Pecica, Alba Iulia, Brașov, Vețel, Tîrgușor, Curtea de Argeș, Sărata-Monteoru – de aici provenind și inele cordiforme, cu capetele petrecute, și inele cu frunză – cu o parte lățită ce stilizează o frunză, pe care decorul este alcătuit din nervuri paralele, cu crestele marcate prin șiruri de impresiuni în formă de puncte²⁸). Găsim asemănare cu *frunzele din aur* de la Sîntana (jud. Arad)– cu o nervură în relief pe mijloc, prinse cîte două la capetele unui fir de aur.

Nu poate fi contestată existența unor ateliere locale, care au lucrat pentru aristocrația tribală autohtonă (mai puțin probabil getă, dar cu siguranță greacă) opere hibride, aparținînd artei orientalizante proprii zonei Traciei, Ucrainei, Crimeei etc., dar, în general, este mai mult vorba despre meșteri itineranți, care produceau opere de comanditar, și mai puțin despre conturarea unei arte noi, proprie geților, în ciuda particularităților stilistice și a multiplelor influențe: o viziune independentă, un stil autonom getic nu sunt acceptate de toți cercetătorii. Cel puțin pentru perioada de dinaintea sec. al II-lea î.Hr., unii exegeți sunt de acord asupra unui stil propriu și original al tracilor meridionali, în care elementele orientale, scitice, grecești se colează și se combină pe un fond autohton puternic, avînd ca rezultat imagini al căror mesaj este înțeles doar de cei care îi cunoșteau simbolistica.

BIBLIOGRAPHY

- Dumitrescu, Vladimir, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974
- Florescu, Radu, Daicoviciu, Hadrian, Roșu, Lucian (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980
- Gimbutas, Marija, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, București, Ed. Meridiane, 1989
- Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, Ed. Albatros, 1971
- Giurescu, Dinu C., *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981
- Jugănar, Gabriel (coord. catalog), *Aspecte privind prelucrarea și circulația metalelor în Dobrogea din Preistorie pînă în Evul mediu*, Tulcea, Biblioteca Istro-Pontică, 2005
- Miclea, Ion, *Dobrogea*, București, Ed. Sport-Turism, 1978
- Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980
- Mureșan, Augustin, *O brățară de bronz descoperită la Vinga, județul Arad*, in *Ziridava*, XXIII, Arad, 2002, p.53-56
- Oanță-Marghitu, Rodica, *Aurul și argintul antic al României*, catalog de expoziție, Rîmnicu-Vâlcea, Ed. Conphys, 2014

²⁵ *Ibidem*, p.119

²⁶ Alexandra Țîrlea și Anca-Diana Popescu, in Rodica Oanță-Marghitu, *op. cit.*, p.69

²⁷ Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.119

²⁸ ROM, in Rodica Oanță-Marghitu, *op. cit.*, p.210

Petrescu-Dîmbovița, Mircea, Vulpe, Alexandru (coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010
Pîrvan, Vasile, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1982
Wullschleger, Manuela (ed.), *L'art néolithique en Roumanie*, Napoli, Arte'm, 2008